

2023 tavasz

Zempléni Múzsza

szerkeszti:
Bolvári-Takács
Gábor

XXIII. évfolyam
1. szám

2023
tavasz

Zempléni Múzsza

Zempléni Múzsza 2023. tavasz

500 Ft

MOLNÁR Dávid

Filiczki János „Kardashian-indexe”

Egy szinte elfeledett humanista költő
irodalmi hírnevéről

A szinte teljesen elfeledett Filefalvi Filiczki János jellegzetes figurája a kora újkori magyar irodalomnak. Azonban ha Filiczki 1617–1622 közötti magyarországi (vagyis sárospataki) korszakáról szeretnénk beszélni, akkor tisztában kell lennünk azzal is, hogy a nagyjából 370 ismert verse között csupán kettő olyan akad, amelyek kronológiailag ide köthetők. Ez nem a gúny hangja, hanem csupán arra az általánosnak mondható jelenségre hívja fel a figyelmet, amely jó pár 15–17. századi magyar értelmiségire is igaz (gondoljunk csak Janus Pannoniusra, Szenci Molnár Albertre, vagy úgy nagy általánosságban a wittenbergi magyar diákokra). Vagyis: akár gyér, akár gazdag irodalmi, szellemi hagyatéka legyen valakinek, az jellemzően a peregrináció éveikhez köthető, és Magyarországra (vagy Erdélybe) hazatérve, jobb esetben is egy hivatal kapuja csukódik a műzsákra, vagy magára Pallasz Athénére is.

Jelen tanulmány Filiczki János életével és verseivel csak annyiban szeretne foglalkozni, amennyiben a róla szóló irodalmi, irodalomtörténeti forrásokban találkozhatunk vele. Ez az összefoglaló rámutat arra, hogy költőnknek a kortárs szellemi közegbe való beágyazottságából és fennmaradt irodalmi munkásságából egyáltalán nem látszik előre prognosztizálhatónak az a mellőzöttség és ismeretlenség, amely halála után nem sokkal már körülveszi. A címben szereplő „Kardashian-index”¹ kifejezés ennek a diszkrepanciának lenne a metaforikus megfogalmazása. Filiczki esetében természetesen tudományos publikációk helyett humanista szövegekről, Twitter helyett pedig arról a kortárs értelmiségi hálózatról lenne szó, amelynek tagjai – főként önreprezentációs céllal – posztok helyett irodalmi szövegekkel kedveskednek egymásnak. A hasonlat persze annyiban sántít, hogy egy irodalmi szöveg popularitását eleve elit, humanista közegben gondoljuk újra. Azonban ezt mégsem érezzük teljesen önkényesnek, hiszen a 16–17. század szövegeinek popularitása eleve egy szűk, írni-olvasni tudó réteget jelent, amely a társadalom túlnyomó részéhez képest már csak ezért is elitnek számított. Az ígéretes kezdetektől kirajzolódó utat szeretném most a kortárs véleményektől kezdve egészen a jelenkorig összefoglalni.

Filiczki születésének pontos dátumát nem ismerjük, de nagyjából az 1580-as évek első felében született elszegényedett szlovák nemesi család sarjaként a Szepes vármegyei Farkasfalván (mai szlovák alakja: Vlaková, korábban Farkašovce; német neve:

Farksdorf). Nevével három fő alakban találkozhatunk műveiben és leveleiben, amelyek következetesen elkülöníthetők élete során. Először – a dokumentumok alapján 1607-ig – *Johannes Filiczki[us] Farkasfalvanus*nak nevezi magát, majd 1607 és 1610 között elhagyja a születésére utaló farkasfalvai nevet és a *Johannes Filiczki[us]*-t használta, majd végül 1610-től a család származási helyére utaló *Johannes Filiczki de Filefalván* állapodott meg. Filefalva település korábbi szláv/lengyel – és mai szlovák – neve: Filice, amire szerzőnk családi neve is utal. 1610-es disputációján már a Johannes Filiczki de Filefalva nevet használja, vagyis valamiért fontosnak tartja kihangsúlyozni magyarul is nemzetségének származási helyét. Családjáról ugyan nem tudunk semmit, de neve és az a tény, hogy elszegényedett nemesi családból származik, arra utal, hogy ősei – és így ő maga is – a gypűvédő „szepesi tízlándzsások” (tízlándzsás nemesek, vagy csak lándzsásnemesek) közé tartozott, akik a határon teljesített katonai szolgálataikért cserében nyerték el nemességüket. Ez a Szepes vármegyén belüli, némi függetlenséggel bíró nemesi önkormányzat nem alkotott összefüggő területet, hanem – a székely, szász, kun és jász mintára – eredetileg egy nagyjából 30 településből álló székbe rendeződött. A „tízlándzsás széket” (*Sedes decem Lanceatorum*) „Kisvármegyének” (*Comitatus Minor*) és „Felső Széknek” (*Sedes Superior*) is nevezték, és hivatalosan 1802-ig fenn is maradt. Nevüket onnan kapták, hogy tíz lándzsás katonát kellett kiállítaniuk háború idején. A Kisvármegye egyik települése volt Farkasfalva és Filefalva is.²

Pár évvel Filiczki halála után, 1626-ban Pataki Füsüs János (?–1629) a következőképpen ír költőnkéről: „Mi módon tanácskozhatnak az ighaz vallás, és egygyességh felől azok, az kik nem azon egy igaz valláson vadnak, és az kiknél ninczen az Istennek félelme? Miczoda igasságh lehetne az olyan közönséghe polgári társaságh közöt, az holot az népnek elei, az szent életet semminek, az igaz hűtet játéknak tartaná? Amaz mi időnkben lévő második Ovidius Poétának panászolkodása szerént: Candi da nunc iocus est, ludibriumque fides. Az macula nélkül való hűt mostan csak játék és czuffságh.”³

Ez a rövid idézet több szempontból is figyelemreméltó. Az egyik, hogy Pataki Füsüs „második Ovidiusként” utal Filiczki-re, ami nemcsak igen megtisztelő, de Filiczki ma ismert költői életművét tekintve meglehetősen érthetetlen is.

A második az, hogy az idézett Filiczki-versrészlettel ebben a formában csak Pataki Füsüs-nél találkozunk. Ez pedig azért lehet fontos, mert ezek szerint Pataki Füsüs még ismert egy olyan szövegváltozatot, amely – tudomásunk szerint – nem jelent meg nyomtatásban.⁴ (Hogy Pataki Füsüs ezt esetleg fejből és így rosszul idézte volna, vagy valamilyen előttünk ismeretlen kéziratban olvasta, azt nem tudjuk eldönteni. De mivel mindketten a sárospataki kollégiumhoz köthetők, elképzelhető egy azóta elveszett vagy lappangó sárospataki kézirat is.)

A harmadik szempont pedig az, hogy itt olvasható a legelső, ráadásul kortárs – igaz csak egyetlen sornyi – magyar nyelvű fordítása is a költő egyik művének, vagy inkább műrészletének. (Ahogy Filiczki életműve feledésbe merült, úgy műveinek fordításaival sem találkozunk azóta sem, leszámítva Tóth István⁵ és legújabban Csehy Zoltán⁶ pár versfordítását.)

Az Ovidius-párhuzammal kapcsolatban nemcsak az az érdekes kérdés, hogy honnan származik ez az analógia, de az is, hogy a „mi időnkben lévő második” kifejezés pontosan mire vonatkozik? A római költő Ovidius utáni második költői helyre, vagy a kortársak között is volt két – Ovidius után minimum második – Ovidius, akik közül csupán az egyik lenne Filiczki?

Az Ovidius-hasonlattal Filiczki korábbi marburgi tanárának, a koszorús költő Hermann Kirchnernek (1562–1620) hatsoros *epigramma liminarium*ában találkozzunk először, amelyet Filiczki 1614-es kötetéhez írt.⁷ A költemény így hangzik:

*Hermanni Kirchneri iuris utriusque doctoris, poetae coronati caesarei,
historici et oratoris Academiae Marburgensis προσφώνησις.*

*Haec aliquis veterum legat ortus in urbe Quiritum
Carmina, Pannonii quae dedit aura soli.*

*Dixerit e Geticis tumulis rediisse magistrum,
Qui tulit exilium, saeve Cupido, tuum.*

*Dixerit et cineres venamque tulisse favillas,
Exulis in Savum Savigenumque genus.*

(Ezeket a dalokat – melyeket a pannon föld kipárolgása hozott létre – bárki olvashatná, aki a régi Róma polgáraként született. És mondhatná, hogy a mester – aki túrta a száműzetésedet, vad Cupido – visszatért a géta sírból. És azt is mondhatná, hogy e száműzött leszármazottja hozta vissza a hamvakat, a vénát és a parazsat a Szávához és a Szávamentén születettekhez.)

Kirchner verse egyértelműen a „Naso Tomitanae” Ovidiust írja körül, aki költeményeit „de Getico litore mittit”. Kirchner szavai – mivel olvashatta a verseket – talán nem véletlenül utalnak Janus Pannoniusra (1434–1472), ezzel is egy újabb csavart adva a pannóniai Ovidius-párhuzamnak. Janus a *De se aegrotante in castris* című elégiájának a végén (117–118. sor) epitáfiumát is megírja, amely úgy kezdődik, hogy „itt nyugszik Janus, aki a babérkoszorús istennőket a hazai Dunához először vezette el a Helikonról” (*Hic situs est Ianus, patrium qui primus ad Histrum, duxit laurigeras, ex Helicone, Deas.*⁸ Kirchner ugyan nem olvashatta Marsilio Ficino Janusnak írott levelét,⁹ mert kéziratban maradt, de mindettől függetlenül Filiczkinél is a *visszatérés*re helyezi a hangsúlyt. Ahogy Ficino a levelében a műzsákat – Ovidiusra csak nagyon homályosan utalva – a *redigo* igével vezeteti vissza Janusszal,¹⁰ úgy Kirchner viszont már magát Ovidiust vezeti vissza a *redeo* igével. Visszavezeti, igaz, de nem abban az értelemben, ahogy Ficino – Janus képében – Ovidiust. Mert a német költő „csak” a sírból vezeti vissza, vagyis emeli ki Ovidiust. És a vers folytatása egyértelművé teszi, hogy Filiczki nem *visszahozta* a római költő hamvait, költői tehetségét (*vena*) és szenvedélyét (*favilla*), hanem elhozta (*tulisse*) ezeket.

Azonban nem lehet nem észrevenni azt a játékot, ahogy Kirchner finoman próbál úgy utalni a janusi reminiscenciára, hogy azért közben ne kelljen megmérettetni költőnket a nagy előddel. Egy ilyen versenyben ugyanis nyilvánvalóan alul-

maradna. Ezért aztán nem is a Dunához, hanem a Szávához irányítja Filiczkit mint a feltámadt, második Ovidiust. A hamvak talán a költő testi valójára utalnak, vagyis nemcsak Ovidius szelleméről van itt szó, hanem egy új költőről, vagy – ha úgy tetszik – az újjászületett költőről. Így pedig a *favilla* (parázs) kifejezés arra a hamu alatt izzó parázsra utal, amelyből – mint *Pannonii aura soli* – végül csak feltámadt az ovidiusi tűz és tehetség. Nem mondhatni, hogy a 17. század elejére már oly nagy volna a tülekedés Pannónia folyóinak partjain, hogy a barbár költők szomjas műzsáinak úgy kellene helyet szorítani a tömegben. Azonban az elsőbbségért járó retorikai bókók már mégiscsak kezdenek megkopni. A Janusnak odahajított illetén fizetség még a csilingelő aranyforint hangján cseng, azonban Filiczkié már inkább csak egy rézgaras tompa hangján kaffant. A Duna többszörösen is foglalt Orpheusz, Ovidius és Janus után, így hát már csak a mellékfolyója, a Száva marad.

De miért pont a Szávára esett Kirchner választása? A Tisza például – amelyet Ortelius *Tibiscus fluvius piscosissimus*nak nevez – igen tekintélyes folyó, és hivatalosan még sokáig nem is foglalja le magának senki. Költőnknek persze se a Tiszához, se pedig Szlavóniához nem volt semmi köze. Három szempont is szóba jöhet a Száva mellett.

Az első, hogy rímeljen a Janus-párhuzamra.

A második, hogy a marburgi professzor talán kimondottan a római provincia értelmében vett Pannoniában gondolkodott. Plinius (*Nat. hist.* 3.147–148) pedig csupán három folyót említ a területen: a Dunát, a Drávát és a Szávát. Mivel Janus miatt a Duna és a Dráva is foglalt volt,¹¹ csak a Száva maradt. Ebből a szempontból viszont kimondottan felértékelődik Kirchner analógiája, hiszen míg Ovidiushoz képest Janus csak második-első a Duna mellett, Filiczki már második Ovidiusként első-első a Száva mellett. És habár Filiczki a verseiben a Bodrogot és a Poprádot is megemlíti, azt kár volna a szemére vetni egy – bármily művelt is legyen! – német humanistának, ha hirtelen nem találná meg egy korabeli térképen ezeket a folyókat, azt meg pláne nem, hogy egy dicséretnek szánt költeményben inkább valami bővebb vízhozamú, ismertebb folyót rendel a laudált költőhöz. A 16–17. századi német egyetemvárosok perspektívájából nézve a feltámasztott Ovidius már a Száva mellett is eltévedve, félig vakon botorkálna. De itt legalább kapaszkodhat Pliniusba! Viszont a Poprád mellett újjászületett Ovidius még a fekete-tengeri száműzetéséből is száműzve érezné magát. Így aztán a műértő olvasó előtt egy Ovidius-bőrbe bújtatott Filiczki elsőse a Poprád mellett már inkább egy Janus-paródiának látszik, mintsem a költői mester-ségben való jártasság felmagasztalásának.

És a harmadik talán arra a szláv öntudatra utal, amellyel Filiczki *Ad Sphettium* című versében találkozhatunk.¹² Talán egy szójátékról van szó, amely így a *Slavus* szóra emlékeztet. És így a Száva folyón keresztül végül is a szlávokhoz hozta el Ovidiust a saját képében és tehetségében.

Kirchner – ha csak felszínesen is, de – ismerhette az Ovidius-Janus-párhuzamot, hiszen Ovidiust biztos olvasott, márpedig a Duna mellé száműzött Ovidius saját szomorú sorsát Orpheuszéval összevetve ecseteli (*Trist.* 4.1.17; *Pont.* 2.9.53, 3.3.41;

Ibis 600). Emellett Janus elégiáit is ismerhette, amelyből pedig megtudhatta, hogy végül is Janus volt az, aki a babérkoszorús istennőket először vezette a Dunához. Tehát érdemes ebbe az analógiába most már Filiczki szálait is beleszőni. Kirchnernek azért volt nehéz ebben az impozáns sorban Filiczkit feldicsérni, mert Ovidiushoz képest már Janus is csak minimum második-első a Duna mellett, azonban Orpheuszhoz képest, aki az Argó egyik hajósaként már sokkal korábban elhozta ide a múzsák fényét, már csak harmadik-első.¹³ Ráadásul Filiczki még Jánosként is csak második a sorban Janus mögött! Költőként csupán a negyedik lenne, míg Ovidiusként is csak második a Duna mellett, ahogy a Dráva mentén is csak második lehetne Janus mögött. Így jut végül az egyetlen nagy folyó, a Száva partjára, amelyet költő még nem foglalt le magának, és ahol – legalábbis a toposz szintjén – tényleg az első lehet.

És mindezek után Pataki Füsüs János szavai is, miszerint Filiczki „amaz mi időnkben való második Ovidius poeta”, kétféleképpen érthetők, mindkét értelmében igen elismerő dicséretként. Ha a „mi időnket” saját idejére érti, akkor Ovidius után Filiczki lenne a második Ovidius. Ha viszont a „mi időnket” úgy általában a Római birodalom bukása utáni sok-sok évszázadra érti, akkor csak Janus után lehetne második Ovidius, és így egy második Janus Pannonius. (Ehhez kapcsolható Szentmártoni Szabó Géza Filiczkiről szóló kis írása is, amely alapján Filiczki tényleg Jánosként is csak Janus után második, hiszen szerzeteskasztráló verse épp Janus vesszorait visszhangozza.¹⁴)

Még egy pillanatra érdemes visszatérni Kirchner versének negyedik sorára, amely szerint Ovidius a vad Cupido száműzöttje lett volna. Ráadásul a vers logikája szerint a feltámadt és így száműzetéséből is megtért Ovidiusnak (mint Filiczkinék?) Cupido dalnokaként kellene újból lantot ragadnia. Amennyire ismerjük Filiczki életét, ez a sor meglehetősen furán cseng, és valószínű, hogy inkább csak a Petrarcanál is megtalálható ovidiusi toposzról van szó, amely szerint bujasága és „nőbolond lelkülete” miatt került volna megérdemelten világ végi száműzetésébe.¹⁵

Filiczki szívének fontos lehetett a neves humanista, Georg Rem (1561–1625) dicsérete is, aki Martialishoz hasonlította. Érdekes az a finom, mintegy mellékesen odavetett, „rábeszélő” önreprezentációs technika, amelyből kiderül, hogy Filiczki milyen értelemben Martialis. Ugyanis a *Carminum liber* második, epigrammás kötetének prologusában a következő szavakat olvashatjuk tőle: „Caverem itaque, ne epigrammata mea in spongiis incumberent: me cum Ovveno certare posse.”¹⁶ Vagyis Filiczki prologájából olyasmi hámozható ki, hogy Rem dicséreteivel és tanácsokkal buzdította, mert szerinte a wales-i John Owennel (Audoenus), vagyis a „brit Martialissal” is versenyre kelhetne. Hogy ezt Rem levélben, vagy szóban mondta, vagy egyáltalán mondta-e valamikor is Filiczkinék, mindegy, számunkra az a fontos, hogy Filiczki érdemesnek tartotta idézni, vagy megemlíteni ezt magáról. Így tehát szerényen nem magával Martialisszal, hanem csak a brit Martialisszal kelne versenyre a szepességi Martialis.

A következő szerző Johann Peter Lotichius (1598–1669),¹⁷ aki költőnk első, nagyjából ötoldalas életrajzát is megírja 1628-as *Bibliotheca poetica*-jában.¹⁸ Tetrastichonjában így dicséri Filiczkit:

Joannes Filitzkius, Ungarus, poeta.

*Commendas patriam non vana laude, tuosque
Impariter scriptis, o Filefalve, modis.
Legimus ingenuae, vates, monumenta iuventae,
Quanta senex olim carmina, quaeso, dabis?*

(Nem hiábavaló érdemeiddel teszed kedveltté szülőföldedet és tieidet disztichonokban, Filefalvi. Olvastuk – vátesz! – művelt ifúságod irodalmi emlékműveit. Kérdezlek, öreg korodra mennyi dalt fogsz majd alkotni?)

Lotichius ugyan nem említi, hogy Filiczki új Ovidius lenne, viszont Bod Péter „Filitzki Jánost” – szavainak megfelelő súlyt adva – úgy dicséri fel, hogy idézi a „Német országi Ovidius”, vagyis Lotichius fenti epigrammáját.¹⁹ Bod más forrást is ismert, mert már tud róla, hogy „Bethlen Gábor idejében Pataki Professor, a’ mellyben menyi ideig élt? előttem nem világos.” Ez a forrás pedig nem lehetett más, mint a Károlyi Zsuzsanna halálára 1624-ben kiadott *Exequiarum coerectionalium*, amelyben ezt olvashatjuk Filiczki verse alatt: „Ioanne Filiczki P. C. & Illustris Scholae Saaros Patak Rectore primario.”

A 18. század elején Debreceni Ember Pál (1661–1710) (Lampe-féle *Historiae ecclesiae reformatae*) monumentális egyháztörténeti munkájában egyetlen mondatban említi csupán szerzőnket a pataki skóla professzorainak felsorolásakor: „Johannes Filitzki. In Oratione Matthiae Tsanaki Logicae ejus annexa horum fit mentio ad A. C. 1622. & seqq.”²⁰

Czvittinger Dávid (1670-es évek–1743) viszont már rálelt Lotichiusra és szerepelteti is szerzőnket *Specimen*-jében, igaz, csupán újraközli Lotichius szövegét szóról szóra.²¹ Aztán Horányi Elek (1736–1809) egyetlen betű hozzátoldása nélkül idézi szó szerint Czvittingert (*Ex Zwitting.*), vagyis megint Lotichius.²²

A következő nyomunk ifj. Csécsi János²³ (1689–1769) sárospataki professzor kéziratban maradt *Registrum historicum de schola S. Patakina* című, 1720 körüli tanárkatalógusa. A korábbiakhoz képest új információt is tartalmaz, amely szerint Filiczkit a „ragályos mirigy” ölte meg 1622-ben.

Hosszú István, miskolci evangélikus pap, miután végigolvasta a Pareus-féle *Delitiae poetarum hungaricorum*-ot, 1787. augusztus 14-én a következő sommás megjegyzést fűzi költőnk verseihez: „Filiczki János felettébb négelyzé a görögöt, melyről tudta, hogy tudta, de tisztán irt verseket.”²⁴

Az imént említett két forrást Szombathi János sárospataki professzor kéziratban maradt latin művéből ismerjük. A Filiczki-kortárs Lotichius után ő volt az, aki jó százötven évvel később, érdemben és a német szerzőhöz képest részletesen is írt valamit Filiczkiről.²⁵ A *Biographia Professorum* címet viselő kéziratát 1789-ben fejezte be, amelyet aztán bővített is az évek során. Majd pár évtizeddel halála után Soltész János irányításával és szerkesztésével a sárospataki iskola tanárai fordították le és adták ki 1864-ben Szombathi művét magyarul.²⁶ A szöveget olvasva visszafejt-

hető, hogy mit használt Szombathi. Lotichius *Bibliotheca poeticá*ját eredetiben nem olvasta, a Filiczkiről szóló részt csak Czittingertől ismerte, és meg is rója a serény Czittingert, amiért az semmit sem szólt Filiczki pataki professzorságáról és rektorságáról: „Mert jóllehet életírásában Czittinger elég hosszú, mindazáltal róla, sőt Patakon viselt hivataláról is hallgat.” A fent említett Csanaki Máté halotti beszédét még ismerte, de úgy látszik, tényszerű információ Filiczkiről nem volt e műben, mert akkor azt megírta volna. Csupán ennyit olvashatunk: „Dicsérettel emlékezik róla Csanaki Máté is gyakran említett halotti beszédében.” Pataki Füsüs király-tükrének Ovidius hasonlatát is olvasta, és ez alapján jutott arra a következtetésre, hogy a Pareus-féle gyűjteményen kívül is kellett még verseknek lenni Filiczkitől, vagyis Szombathi nem ismerte a *Carminum liber* kötetet. Viszont fontos forrása volt a fent említett Csécsi-féle regisztrum, amelyre művében többször is utal; sőt egyik helyen még azt is megjegyzi, amikor hivatkozza, hogy „épp kéznél van”. Egyéb forrás, amely valamennyire segíthetett neki tájékozódni Filiczki 1617–1622 közötti sárospataki éveiről, a zempléni egyházmegye anyakönyve és Sárospatak városának jegyzőkönyve.

Aztán később Szinnyei József életrajzi lexikona Szombathi írására hagyatkozik, de újdonság, hogy összegyűjti a Filiczkivel foglalkozó addigi „szakirodalmat”.²⁷ Ennek a szakirodalomnak egy része gyakorlatilag használhatatlan, és habár dicsérendő a teljességre törekvő Szinnyei szorgalma, mégis inkább egy internetes keresés szét-spriccelő céltalanságára emlékezteti az olvasót. Némely forrás úgy is bekerült a listába, hogy csak a lábjegyzetben közöl egy verset Filiczkitől, vagy csak láttamozza mint a Teleki-könyvtár egyik könyvtételét, vagy csupán megemlíti a nevét mint egy heidelbergi magyar tanulót a sok közül.²⁸ Viszont két valamivel érdekesebb forrásra is rátereli a figyelmünket. Az egyik Jakob Melzer, aki a kor tudományos divatjától ihletetten megírja a Szepesség híres embereinek életrajzát.²⁹ Filiczki-fejezetének forrása valószínűleg valamelyik Lotichius-szöveg és Bod Péter *Magyar Athenasa*, mely utóbbit néhol kicsit felcifrázva, németre fordít. Nála olvasható először az az „1580 körüli” születési dátum, amely aztán újra és újra felbukkan a 20. században is. Erre Melzernek sincs közvetlen bizonyítéka, valószínűleg az egyetemjárás dátuma alapján vonja le ezt a következtetést. Mindemellett Filiczkivel kapcsolatban ő használja először a *Gelegenheitsgedicht* viszonylag naprakész német műfaji, esztétikai meghatározását. Szinnyei másik hivatkozása a Danielik–Ferenczy-féle magyar írók életrajzgyűjteménye.³⁰ Újdonság ugyan nincs a szövegben, de annyi kiderül, hogy olvasnia/olvasniuk kellett – feltehetően Sárospatakon – vagy a Csécsi-féle regisztrumot, vagy Szombathi ekkor még kéziratban lévő latin nyelvű munkáját.

Az ezek után beálló több évtizednyi csendet végül egy cseh történész és levéltáros Otakar Odložilík törte meg 1932-ben, aki alapos tanulmányában – Lotichiusra és a *Carminum liber* kötetének verseire támaszkodva – Filiczki cseh kapcsolatait vizsgálva életrajzi adatait finomította, és egy addig ismeretlen levelét is közölte.³¹ Ugyanakkor nem ismeri se Szombathi, se Szinnyei írását, és ezeknek egy torz, zanzásított kivonatára hivatkozik a Révai lexikon „Filiczky” szócikkével.³²

Majd 1946-ban megszületik az első kis monográfia – mint doktori disszertáció – Filiczkiről. Egyetlen szépséghibája, hogy két-három embernél aligha olvasták többen (ezt az írógép tintájától néhol összeragadt oldalak is jelezték lapozás közben), mert azóta is az MTA Irodalomtudományi Intézetének archívumában – vákuumkamrájában – hever a kézirat. A könyv szerzője Bencédy József, aki később a nyelvtudományok felé fordult. Nem túlzás azt állítani, hogy a Filiczki-irodalom egyik legfontosabb – ha nem a legfontosabb! – szövegével van dolgunk. Ez annak ellenére is igaz, hogy Bencédy nincs különösebben elragadtatva Filiczki életművétől, amelyből szerinte „józsanság, unalmas és egyhangú pietas árad”. Pár száz év alatt a „második Ovidius” megítélése mily nagyot zuhant irodalmár körökben! Nagyjából a következő idézetekkel lehet összefoglalni Bencédy véleményét, aki nemcsak „ismertetni, hanem értékelni” is szándékozott a szepességi poétát: „Filiczki költészetét legjobb esetben is csak mint átlagos iskolai teljesítményen felülemelkedőt szabad tekintenünk.” De „ha valamit, azt föltétlenül Filiczki érdekéért kell elkönyvelnünk, hogy tisztában volt teljesítménye közepszerűségével s belátva annak szerény és szűk körét, szemmel láthatólag nem vágyódott magasabbra.”³³ Bencédy alapos munkát végzett, ismerte Lotichiuştól kezdve az összes Filiczkivel foglalkozó szöveget (leszámítva Odložilík tanulmányát) és lelkiismeretesen végigolvasta a *Xenia* és a *Carminum liber* köteteket. Jó érzékkel és éles szemmel foglalta össze, és adott egy nagyon jó kiindulópontként használható vázlatos képet a további kutatásokhoz. Idézett szöveghelyekkel mutatott rá a leginkább horatiusi, de vergiliusi és martialis mintákra is. Végül azt sem túlzás állítani, hogy ha kiadták volna ezt a méltatlanul elfeledett kéziratot, akkor a magyar és nemzetközi figyelem is könnyebben terelődött volna Filiczki életművére, így viszont teljesen visszhangtalan maradt az elmúlt több mint hetvenöt évben.

Az Antonín Truhlár és Karel Hrdina nevével fémjelzett, majd Josef Hejnic és Jan Martínek folytatásában megjelent cseh-morva humanista lexikonsorozat 1966-os második kötetében találkozunk megint Filiczki nevével.³⁴ A korábbiakhoz képest a szócikk újdonsága, hogy szisztematikus könyvészeti adatokkal rendezi Filiczki addig ismert műveit.

Habár pár évvel később Ján Mišianik szlovák irodalomtörténetében csupán pár oldalt szentel Filiczkinak, mégis egy fontos szövegről van szó.³⁵ Odložilík tanulmányára épít, de már ismeri Szombathi életrajzát is. Újabb adatokat ő sem ismer, de a Melzernél felbukkanó 1580 körüli születési év helyett 1585 körülit ad meg. Mišianik az első, aki a történész, levéltáros árgus szemeivel olvasó Odložilíkhöz képest már inkább az irodalmi szempontokra helyezi a hangsúlyt. Igaz, közben azért a marxista korszellem jegyében igyekszik Filiczki költészetének jövőbe mutató, polgári jellegét is hangsúlyozni, aki – Mišianik óvatos célozgatásai szerint – a *Carminum liber* második kötetének epigrammagyűjteményében a társadalmi osztályok negatív figuráit szatirikus, gúnyolódó hangnemben tűzi tollának hegyére.

Filiczki irodalmi életművének ugyanezt a tömör stílusban megírt mégis találóan pontos irodalmi összefoglalását találjuk meg pár évvel később Jozef Mínariknak a cseh és szlovák humanista irodalomról szóló könyvében, amelyet akár Mišianik

írásának részletesebb folytatásaként is olvashatunk.³⁶ Rámutat költőnk klasszikus és kortárs mintáira, amelyből az derül ki, hogy a Kirchner sugallta Ovidius helyett sokkal inkább Horatius és – a kötetet olvasva sokkal magától értetődőbb – Martialis felé kell tapogatóznunk Filiczkiel kapcsolatban. Ezzel kapcsolatban Mínarik hívja fel a figyelmet a fentebb már idézett prologusrészlet John Owenjére. Ugyanakkor Mišianikhoz hasonlóan nála is megtalálhatók az erőltetettnek ható, kötelező „vörös farkak”, amelyek feltűnő ideológiai izzadságszagot árasztanak, és még sokkal kevesebb értelmük van, mint Filiczki anyanyelvi, nemzeti identitásának a kérdését feszegetni. Szóval Mínarik sem kerülheti el, hogy a társadalmi osztályok közötti küzdelmet fedezze fel Filiczki némely epigrammájában, amelyben „a nemesség és parasztság közötti ellentét” a domináns motívum. Ezzel függ össze az is, hogy Filiczki – Mínarik szerint – a vidéki (értsd: paraszti) környezet magasabb erkölcsi közegéből érkezett, amit *In Dasonem Numibasium* című versében fejez ki a legtisztábban.³⁷

Mint látható, a „néma” Bencédyn kívül inkább a szlovák irodalomtörténészek foglalkoztak Filiczkiel. Ennek az érdeklődésnek lesz aztán a gyümölcse és folytatása Helena Májeková tanulmánya, amelyre egy jó fél évszázadnyit kellett várni és – Odložilík után – kimondottan Filiczkiel foglalkozik. Ahogy Mišianik és Mínarik, Májeková is irodalmi szempontok alapján értékeli szerzőnket, és a humanista költői önreprezentáció felől közelít a kötetekhez. A *Carminum libert* nemcsak vázlatosan elemzi, hanem a Filiczki-szövegek fontos részleteire talál/mutat rá, és a szepesi költő Mínarik által említett klasszikus mintáihoz is konkrét példákat hoz fel, pár verset röviden elemez is. Ennek a tanulmánynak a folytatása Májeková két másik írása is, amelyek közül a második az *Ad Sphettium* című vers elemzésével foglalkozik.

A Filiczki-kutatásban fontos újdonságokat aztán Marta Vaculínová két 2013-as tanulmánya hozott, aki Filiczki csonka emlékkönyvének³⁸ bejegyzéseit vizsgálva jutott idáig ismeretlen életrajzi adatokhoz.³⁹

A magyar kutatás a 2010-es években három fontos tanulmánnyal járult hozzá a Filiczki-életmű feltáráshoz. Szentmártoni Szabó Géza a Janus Pannonius-filológia kapcsán írt könyvében nemcsak Filiczki eleddig ismeretlen, az „unalmas és egyhangú pietáson” túli csintalan komikumára mutat rá, hanem a klasszikus allúziók feltárással azt is bizonyítja, hogy második Ovidiusunk autokasztrációs szerzetes-versének közvetlen mintája Janusnak a szekszárdi apátról szóló költeménye volt.⁴⁰ Aztán 2011-ben Kecskeméti Gábor közölte Filiczki egy „(csaknem)” ismeretlen köszöntőversét, amelyet Jan Gruter 1618-as Cicero-kiadásához írt.⁴¹ Ez lenne az egyik olyan vers, amelyik talán Sárospatakon íródott, legalábbis ezekben az években Filiczki már a Bodrog-parti Athénban tevékenykedik. Majd 2012-ben Imre Mihály publikálta és elemezte Filiczki Szenci Molnár Albertnek küldött, annak zsoltárfordítását dicsérő költeményét, amely a nyomtatott verzióhoz képest jelentős eltéréseket is mutat.⁴²

Legutoljára pedig érdemes megemlíteni a legfrissebb szakirodalmat, amely szintén szlovák oldalról bukkant fel: Sebastian Krasnovský „*Johannes Filiczki as a Renaissance Man: Identities and Self-fashioning*” című szakdolgozatát,⁴³ amely mintha Helena Májeková több évtizeddel ezelőtti, Filiczki irodalmi önreprezentációjával rö-

viden foglalkozó tanulmányának részletes kidolgozása lenne. Krasnovský tézise azért is fontos, mert ez a szöveg idáig az első, amelyik valamilyen világnyelven foglalkozik Filiczkiel.

A fentieket a következőképpen foglalhatjuk össze: nagy általánosságban és sarkosan az állapítható meg, hogy a 20–21. századi cseh és magyar szakirodalom inkább adat- és szövegcentrikusabb, míg a szlovák szakirodalom hajlamosabb a nemzeti identitás/alteritás programján keresztül méregetni Filiczkit magát és életművét is.⁴⁴ A Filiczki-kutatások ősforrása máig Lotichius *Bibliotheca poetica*jának pár oldala maradt. Ez lesz az, amit majd évszázadokon át próbálnak – nem túl sok sikerrel – finomítani a Filiczki-kötetek verseinek meglehetősen hiányos kirakóival. Szombathi János lesz, aki a 18. század végén – még mindig Lotichius alapján – összefoglalja Filiczki életét és életművét, de már az általa ismert – igaz, nem túl sok – sárospataki forrással is kiegészítve. Alapos tanulmányában – újabb adatok híján – Odložilíknak sem sikerül a lotichiusi életrajz fogságából kitörnie, és a Filiczki-életrajz finomítására egészen *album amicorum*ának 2000-es évekbeli felbukkanásáig kellett várni. Műveivel, klasszikus mintáival és úgy általában a neolatin irodalomban elfoglalt helyével részletesen, ám sajnos íróasztala fiókjának mélyére száműzve Bencédy József foglalkozott először és majdnem utoljára. Bencédy disszertációjának folytatója ugyanis – jóllehet ő maga sem tud róla – nem más, mint a fiatal Sebastian Krasnovský, aki nagyon jó érzékkel foglalja össze és járja körül Filiczki életművét és a gyér szakirodalom által felvetett problémákat is.

És hogy e vázlatos összefoglalás után mit mondhatnánk „második Ovidiusunk” Kardashian-indexéről? Azt, hogy nem tűnik sem kimagaslóan magasnak, sem pedig különösebben alacsonynak, vagyis az európai szellemtörténetben is egy közepesen stabil helyet tudhatna magának, ha szinte teljesen el nem feledte volna a későbbi századok irodalomtörténete. Azonban ez a „szinte” szerencsére épp annak a jele, hogy mégiscsak elegenden „posztolták” az elmúlt 400 évben. Épp elegenden ahhoz, hogy megszülethessen ez a tanulmány is, amely végső soron felteheti ezt a metaforikus – nagyon is kortárs – kérdést, hiszen sárospataki Ovidiusunk még mindig itt van velünk.

Jegyzetek

1 Egy tudós Twitter-követőinek számát és tudományos hivatkozásainak arányát mutatja. Ha túl magas valakinek a K-indexe, akkor annak célszerű lenne visszatérnie a tudományos cikkek publikálásához. A túl alacsony K-index pedig a legszűkebb szakmán belüli köldöknézegetés matematikai leírása lenne. Neil Hall: The Kardashian Index: A measure of discrepant social media profile for scientists. *Genome Biology* 15 (2014), Nr. 424. Online: <https://genomebiology.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13059-014-0424-0> (letöltés: 2022.04.17.).

2 Hradsky József: A szepesi „Tíz-ládsások széke” vagy a „Kisvármegye” története. Reiss J. T., Lőcse, 1895; Magyar katolikus lexikon. Főszerk.: Diós István, szerk.: Viczián János. Szent István Társulat, Budapest, 1993–2014. XIII: 178–179. o., XIV: 119–120. o.

3 Pataki Füsüs János: Kiralyoknak tüköre [...] (Bártfa: Klösz Jakab, 1626), 31. o.

4 A nyomtatásban megjelent sor a következő: „Sanctaque cur iocus est, ludibriumque fides?” Johannes Filiczki de Filefalva: Carminum liber primus; Carminum liber secundus, sive miscella epigrammata. Typis Johannis Schroeteri, Basileae, 1614. 70. o. (a továbbiakban: Filiczki 1614).

5 Tóth István: Alkinoosz kertje (Humanista költőink Janus Pannoniustól Bocatius Jánosig. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1970. 130–132. o.; Tóth István: Múzsák fellegvára: A kolozsvári latin nyelvű humanista költészet antológiája. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977. 167–169. o.

6 Csehy Zoltán: Szöveggyűjtemény a közép-európai humanista költészet tanításához. Szenci Molnár Albert Társulás – Comenius Egyetem, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Pozsony, 2019. 148–151. o. (a továbbiakban: Csehy 2019)

7 Filiczki 1614,): (5°–): (6°).

8 Jani Pannonii opera quae manserunt omnia II. Elegiae, edidit Iulius Mayer, similia addidit Ladislaus Török. Balassi Kiadó, Budapest, 2014. 139–145. o. (No. 27).

9 Ugyanakkor olyan természetességgel adták magukat ezek az analógiák, hogy egy Heinrich von Guldenfingen nevű ifjú költő Orpheusszal veti össze Janust, aki mögött térben és időben ugyan csak második lehet, de minőségben az első. Jani Pannonii opera quae manserunt omnia I. Epigrammata, edidit Iulius Mayer, similia addidit Ladislaus Török. Balassi Kiadó, Budapest, 2006. 259. o. (No. 453) (a továbbiakban: Jani Pannonii 2006); Ritoókné Szalay Ágnes: Humanisták verses levélváltása. In Neolatin irodalom Európában és Magyarországon. Szerk.: Jankovits László – Kecskeméti Gábor. JPTE, Pécs, 1996. 7–16. o. (15–16. o.).

10 Jankovits László: Accessus ad Janum: A műértelmezés hagyományai Janus Pannonius költészetében. Balassi Kiadó, Budapest, 2002. 146. o. (a továbbiakban: Jankovits 2002); Molnár Dávid: Eius est paucis cognita fama viris. Janus Pannonius és Valerian Mader verse Ficinóról. Irodalomtörténeti Közlemények, 125 (2021), 26–36. o., (28–30. o.).

11 Ezzel kapcsolatban lásd Janus két versét. A De se ipso című epigramma első sora így hangzik: ille ego et haec cecini Dravum generatus ad altum (én vagyok, fenséges Dráva szülötte, ki énekelte ezeket). Jani Pannonii 2006: 175.o. (No. 280). A másik pedig a Guarino-panegyricus 651–655. sora:

primus ego Eridani patrium de gurgite ad Histrum Mnemonidas Phoebos ducam comitante sorores; primus Nysaeos referam tibi, Drave, corymbos ac viridi in ripa centum sublime columnis constituam templum...	mert én hívom először a Pó mellől a Dunához Phoebus Apollót és vele a Múzsák koszorúját, én hozom át a Dráva vizéhez a nysai repkényt, s én építetek a partján száz oszloppal uralgó templomot... (ford. Csorba Győző)
---	--

Jani Pannonii opera quae manserunt omnia III. Carmina epica, edidit Iulius Mayer, similia addiderunt Ladislaus Török et Zaynab Dalloul. Balassi Kiadó, Budapest, 2018. 190. o.

12 Csehy Zoltán fordításában (Csehy 2019, 150–151. o.):

„Sphettiusom, mért piszkálsz, marod úgy a szlovákot [Slavi],
nem gúnyolhat más téged is épp ugyanúgy?
Illír volt Cseh vagy Lech tán, sőt, ott is az első?
Vároaik s népük hírneve akkor is élt?
Semmi nem becsülőd, hogy híres volt a szlovákság [Slavi],
Mars mezején hogy jobb hadsereg egy sem akadt?
Most meg dicstelenül, szégyenben tengetik éltük.

Néped is erre evez! Elhíheted magad is.
Ziska hadát rémüldözvén rettegte a környék,
most mire jó? Hordót csapra veretni csakis.
Hogyha fejed kidugod csigaházadból, ha netán pár
ódon kódexet fellapozol, kiderül:
jók a szlovákok a harcban, erényeik is kimagaslók,
láthatod, atyjaitól messzire egy sem esett.

Most, jaj, az egyszerűség, becsület, hűség, derekasság
csak kikacagni való, balga paraszti erény,
bezzeg a gőg, a gyalázás, pompa, csalás, hamis eskü
minden erények közt legmagasabb, nemesebb.
Minden változik itt: lepisálsz az édesapád szent
hamvait? Az tényleg dicstelen férfierény!
Bánom is én ocsmány géged, várjon jutalom csak,
rajta, arass, de ne bántsál ám a riválisaid!”

13 Ennek összefoglalását lásd: Jankovits 2002. 128, 146–150. o. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy volt egy Orpheusz babérjaira áhító további versenyző is Pannóniában, méghozzá Bakfark Bálint, akinek a korban nemzetközi elismertsége és hírneve nemcsak vetekedett, de talán túl is szárnyalta Janusét. Persze máshogy Orpheusz, mint Janus. Mondjuk úgy, Orpheusz szavai és szája Janusé, míg keze és lantja Bakfarké. Valentinus Greffus Bakfarcus Pannonius: Harmoniarum musicarum in usum testudinis factorum, tomus primus. Impensis Authoris Lazarus Andreae, Cracoviae, 1565), A4^r–A4^v.

14 Szentmártoni Szabó Géza: Parthenope veszedelme. Újdonságok a Janus Pannonius-filológia köréből. Cédus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2010. 162–165. o.

15 „Ille mihi quidem magni vir ingenii videtur, sed lascivi et lubrici et prorsus mulierosi animi fuisse, quem conventus foemine delectarent usque adeo, ut in illis foelicitatis suae apicem summamque reponeret. ...qui nisi his moribus et hoc animo fuisset, et clarius nomen haberet apud graves viros et Ponticum illud exilium atque Istri solitudines vel non adisset vel aequanimius tolerasset.” Jankovits László fordításában: Szerintem nagy tehetségű, de buja, sikamlós és egészen nőbolond lelkületű ember volt; a nők társasága olyannyira gyönyörködtette, hogy azokra alapozta legnagyobb, legkiemelkedőbb sikereit... ha nem ilyen erkölcsű és lelkületű lett volna, fényesebb nevet nyerhetett volna, méltóságteljes emberhez méltót, és a pontusi számkivetésbe, s az Ister melletti magányba sem jutott volna, vagy türelmesebben viselte volna el azt. Jankovits 2002. 147. o.

16 Filiczki 1614, 86. o.

17 Wilhelm Stricker: Lotichius, Johannes Peter. In: Allgemeine Deutsche Biographie Bd. 19. v. Littrow – Lysura. Duncker & Humblot, Leipzig, 1884. 268–269. o. Online: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd119497662.html#adbcontent> [letöltés: 2022.04.17.]

18 Johann Peter Lotichius: Bibliotheca poeticae ars quarta et ultima [...] Sumptibus Lucae Jennisii, Francofurti, 1628. 142–147. o.

19 Bod Péter: Magyar Athenas [...] Nagyszeben, s. n., 1766. 85. o.

20 Friedrich Adolph Lampe [Debreceni Ember Pál]: Historiae ecclesiae reformatae, in Hungaria et Transylvania [...] (Trajecti ad Rhenum: Apud Jacobum van Poolsum, 1728), 596. o. Csanaki Máté könyve: Controversiae partim logicae et philosophicae [...] Adjecta ad calcem oratio funebris eodem autore conscripta (Lugduni Batavorum: Ioannes Cornelii Wourdanus, 1625) (RMK III 1387). Csanakiról lásd: Restás Attila: „Csanaki Máté Martini-ellenes vitairata Keckermann védelmében (1625)” Scientiarum miscellanea Latin nyelvű tudományos irodalom Magyarországon a 15–18. században (Convivia Neolatina Hungarica 2). Szerk.: Kasza Péter – Kiss Farkas Gábor – Molnár Dávid. Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2017. 191–197. o.

21 Davidus Czwittingerus: Specimen Hungariae literatae [...] Francofurti et Lipsiae: typis et sumptibus J.G. Kohlesii, 1711. 143–146. o.

22 Alexius Horányi: Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum, Pars I. Antonius Loewius, Viennae, 1775. 668–676. o.

23 Dienes Dénes – Ugrai János: A Sárospataki Református Kollégium története. Hernád Kiadó, Sárospatak 2013. 55–59. o.

24 Ugyanez egy másik fordításban: „Filiczki János felettébb mesterkélta a görögben, tudta, hogy tudja a mit tud; de tisztán irt verseket.” Szombathi János: A sárospataki főiskola tanárainak életrajza” Szerk., ford.: Soltész János (többekkel). Sárospataki Füzetek 8 (1864), 120–136, 223–238, 303–317, 404–420, 521–530, 616–626, 687–705, 804–818, 873–899. (882.) o.

25 „XXI. Filefalvi (de Filefalva) Filiczki János, 1617–1623.” Szombathi János, i. m. 878–885. o.

26 „...olvasatlanul hagyni meg nagy veszteségnek tartván, az összes tanári kar kedves kötelességet vél teljesíteni ez érdemben az által, hogy híven lefordítja, s e folyóirat útján világ elé bocsátani szívesen ajánlkozik ezennel, midőn a művet vagyis a »tanárok életrajzát« az előszóval együtt a jelen szállítmányban megkezdi.” Uo. 120. o.

27 Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. III. kötet, Fa–Gwóth. Hornyánszky Viktor, Budapest 1894. 477–478. o.

28 Stephanus Weszprémi: Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia – Centuria tertia. Decas I. et II. Tom. IV. Typis Io. Thom. nob. de Tratnern, Viennae, 1787. 467. o.; Johann Samuel Klein: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn, I. Diepold und Lindauer, Leipzig und Ofen, 1789. 90. o.; Christian Genersich: Merkwürdigkeiten der königlichen Freystadt Késmark in Oberungarn, am Fusse der Carpathen. Tl. II. Joseph Karl Mayer, Leutschau, 1804. 165. o. Katona István grandiózus történeti munkájában három mondatba tömöríti a „poetica scientia natalium splendor” Filiczkiről mindazt, amit érdemes tudni róla. Forrása valószínűleg Lotichius, vagy valamelyik Lotichius-klónszöveg és Bod Péter. Stephanus Katona: Historia critica regum Hungariae, stirpis Austriacae. Tom. IX. Ord. XXVIII. Ab anno Christi MDCVI. Ad annum usque MDCVIII. Typis Regiae Universitatis, Budae, 1794. 842. o.

29 Jakob Melzer: Biographien berühmter Zipser. Ellinger, Kaschau, 1833. 60–61. o.

30 Danielik József – Ferenczy Jakab: Magyar írók. Életrajz-gyűjtemény. Emich Gusztáv, Pest, 1856. 80–81. o.

31 Otakar Odložilík: Ján Filiczki z Filic a jeho čeští přátelé, in Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi. Československá archivní společnost, Praha, 1932. 431–442. o.

32 Révai nagy lexikona: Az ismeretek enciklopédiája, VII. kötet, Etelka–Földv. Főszerk.: Révai Mór János. Révai Testvérek Irodalmi Intézet, Budapest 1913. 496. o.

33 Bencédy József: Filiczky János élete és költészete. Doktori értekezés kézírata. MTA Irodalomtudományi Intézet, Archivum, 7-2. fond. [1946]. 76, 79. o.

34 Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě: Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae, 2, Č-J, eds. Josef Hejnic – Jan Martínek. Academia, Praha, 1966. 144–145. o.

35 Ján Mišianik: Pohľady do staršej slovenskej literatúry. Veda, Bratislava, 1974. 153–157. o.

36 Jozef Minárik: Renesancná a humanistická literatúra. Svetová, česká, slovenská. Slovenské pedagogické nakl., Bratislava, 1985. 132–137. o.

37 Filiczki 1614, 133–134.

38 Prága, Nemzeti Múzeum (Knihovna Národního muzea), MSS. IX. G. 15.

39 Marta Vaculínová: Jan Filický z Filic a jeho památník v rukopisné sbírce Knihovny Národního muzea v Praze = Kniha 2013. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Dejiny knižnej kultúry Spiša. Slovenská národná knižnica, Martin, 2013. 304–320. o.; Uő.: Památník Jana Filického v Knihovně Národního muzea a některé nově nalezené básně = Sambuccus 9 (2013), 96–103. o.

40 Szentmártoni Szabó, i. m. 162–165. o.

41 Kecskeméti Gábor: Filiczky János (csaknem) ismeretlen köszöntőverse. In: Bibliotheca et Universitas: Tanulmányok a hatvanéves Heltai János tiszteletére. Szerk.: Kecskeméti Gábor – Tasi Réka. Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Miskolc, 2011. 149–156. o.

42 Imre Mihály: A kulturális és az önreprezentáció feszültségei – Filiczki János verses ajánlásai Szenci Molnár Albert zoltároskönyvéhez. In: Az isteni és emberi szó párbeszéde. Tanulmányok a 16–18. századi protestantizmus irodalmáról. Hernád Kiadó, Sárospatak, 2012. 235–253. o.

43 Sebastian Krasnovský: Johannes Filiczki as a Renaissance Man: Identities and Self-fashioning, MA thesis. Central European University, Vienna 2021. Online: http://www.etd.ceu.edu/2021/krasnovsky_sebastian.htm (letöltés: 2022.04.17.)

44 Ez Krasnovskýra egyáltalán nem igaz, de lásd például: Marta Kerulová: Literárne ponímanie kultúrnej alterity v slovenskom humanizme. In: Brněnské texty k slovakistice. Ed.: Ivo Pospíšil. Ústav Slavistiky Filozofické Fak., Masarykovy Univ., Brno, 2008. 73–82. o.

KELEMEN Judit

Hodossy Béla zenepedagógiai munkássága

Hodossy Béla (1864–1943) sárospataki énektanár, tanítóképző-intézeti igazgató, a református egyházzenei élet egyik kiemelkedő alakja. Kerczán (Vas megye) született. Otthoni neveltetése révén (édesapja református elemi iskolai tanító) gondos taníttatásban részesült. Iskolába Regéden, Pápán és Csurgón járt, majd Budapesten szerzett 1889-ben tanári képesítést nyelv- és történettudományból, valamint zenéből.¹ Frissen végzett pályakezdőként került Sárospatakra, hogy az Állami Tanítóképző Intézet tanáraként kezdje meg pedagógusi pályáját 1889-ben. Az 1906/7. tanévről szóló értesítőben az alábbi „végzett tanulmányok” kerültek felsorolásra neve mellett: „elemi iskolai tanítói oklevél; polg. isk. tanítói oklevél a nyelv- és történettudományi szakcsoportból; polg. isk. tanítói oklevél ének- és zenéből; zenetanári oklevél; tanítóképezdei tanári tanfolyam; a nyelv- és történettudományi szakcsoportból tanári elbocsátó bizonyítvány”.² 1905–1923 között a tanítóképző igazgatója.³ Igazgatósága idején épült a mai Sárospatak egyik ikonikus épülete, a mindenkor „Pataki Képző”, a jelenlegi Tokaj-Hegyalja Egyetem oktatási főépülete. Ennek állít emléket a felirat az oktatási főépület homlokzatán, sgraffito fal-díszben: „Épült az Úr 1912-ik esztendejében I. Ferenc József uralkodása alatt, Gr. Zichy János kultuszminiszter, Dr. Neményi Imre min. tanácsos, Kertész K. Róbert min. osztálytanácsos, Beregszász István kir. tanfelügyelő, Hodossy Béla igazgató idejében.”

Az 1890-ben újjáalakult református férfikar munkáját alapító karnagyként vezetve 1902-ig,⁴ továbbá számos (nem zenei) szakmai és közéleti szervezetben munkálkodott. Jelen tanulmány azonban kizárólag Hodossy Béla zenetanári munkásságára összpontosít. Tanári pályája során írt összhangzattan könyvet, szerkesztett református kántorkönyvet és iskolai dalgyűjteményt, foglalkozott a magyar zene törvényszerűségeivel és ritmusaival. Több egyházzenei, önálló kötete is megjelent, továbbá számos zenei tárgyú írása olvasható a *Sárospataki Református Lapok*ban és a *Sárospatak* című „társadalmi és tanügyi” lapban,⁵ melynek alapítója és főmunkatársa is volt 1910–1938 között.⁶ A *Sárospataki Hírlap* (Társadalmi és közgazdasági vegyes tartalmú hetilap, 1916–1928) főmunkatársa 1916–1928 között.⁷ A *Zeneközlöny* (havi folyóirat a magyar református egyházi ének és zene művelésére; 1923–1944) szerkesztője és rendszeres szerzője volt 1927–1943 között.⁸